# MAKTABGACHA TA’LIMDA BOLALARNING BADIIY-ESTETIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHDA ILG‘OR XORIJIY TAJRIBALAR TAHLILI

**Umarova Gulshod Abdujabbarovna**
GDPI Maktabgacha ta’lim kafedrasi katta o‘qituvchisi E-mail:
gulshodumarova@gmail.com

**Annotatsiya:** Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning badiiy-estetik qobiliyatlarini rivojlantirish ta’lim-tarbiya jarayonining muhim tarkibiy qismi va ilg‘or xorijiy tajribalar qiyosiy tahlili yoritilgan.

**Kalit so‘zlar:** Ta’lim-tarbiya, hissiy va estetik qobiliyat, ilg‘or xorijiy tajriba, rivojlantirish, qiyosiy tahlil**.**

**Аннотация:** В статье рассматривается развитие художественно-эстетических способностей детей дошкольного возраста как важная составляющая образовательного процесса, а также проводится сравнительный анализ передового зарубежного опыта.

**Ключевые слова:** Образование, эмоционально-эстетические способности, передовой зарубежный опыт, развитие, сравнительный анализ.

**Abstract:** The article discusses the development of artistic and aesthetic abilities of preschool children as an important component of the educational process and a comparative analysis of advanced foreign experiences.

**Keywords:** Education, emotional and aesthetic abilities, advanced foreign experience, development, comparative analysis.

Maktabgacha tarbiya dastlab oilada, mahallada va xalq pedagogikasi asosida shakllangan. Bu davrda tarbiya diniy-axloqiy qadriyatlarga, ma’naviy poklik, odob, sadoqat, halollik, mehnatsevarlik va go‘zallikni qadrlash tamoyillariga tayanadi. Sharq mutafakkirlari — Abu Nasr Forobiy, Ibn Sino, Beruniy, Mahmud Qoshg‘ariy, Alisher Navoiy, Ahmad Yassaviy va boshqalar erta yoshdagi tarbiya masalalariga alohida e’tibor qaratganlar. Ular yosh bolaga tarbiya berishni “ruhiy poklikni shakllantirish, odob madaniyatini egallatish, san’at va badiiy madaniyatga yo‘naltirish orqali yetuk shaxsni tarbiyalash” deb bilganlar. Xususan, Navoiy asarlarida bolaga ertak, maqol, qo‘shiq, she’riyat, xalq ijodi orqali estetik tarbiya berish fikri ustuvor bo‘lgan.

Chor Rossiyasi davrida tarbiya xalq pedagogikasidan ilmiy pedagogika tizimiga o‘tish boshlanadi. Rus pedagoglari, jumladan, Ushinskiy, Tolstoy, Pirogov va boshqalar tarbiya tizimini ilmiy asoslab bera boshlagan paytda, O‘rta Osiyo hududida jadidlar maktabgacha ta’limga zamin bo‘luvchi ma’rifiy maktab ta’limini rivojlantirdilar. Jadidlar bolalarni estetik tarbiyalashda adabiyot, teatr, qo‘shiq va xalq og‘zaki ijodi asosida tarbiyalash g‘oyalarini ilgari surdilar. Bu davrda maktabgacha tarbiya hali muassasa sifatida shakllanmagan bo‘lsa-da, ilmiy- estetik tarbiya g‘oyalari o‘sib bordi.

1991 yildan keyin estetik tarbiya milliy qadriyatlarga asoslangan holda qayta talqin qilindi. Milliy amaliy san’at, maqom, folklor, milliy o‘yinlar pedagogik tizimga qaytdi. Bu jarayonda san’at tarbiyaning diqqat markaziga qo‘yilib, “estetik idrok”,

“milliy madaniy ong”, “ma’naviy tarbiya” tushunchalari kuchaydi. Shu davrda dastlabki milliy maktabgacha ta’lim dasturlari, darsliklar va metodik qo‘llanmalar yaratildi. Tarbiyachilar tayyorlash tizimi mustaqil yo‘nalish sifatida rivojlana boshladi[**Ошибка! Источник ссылки не найден.**].

2017 yildan boshlab maktabgacha ta’lim tizimi tubdan yangilandi. Maktabgacha Ta’lim Vazirligi tashkil etildi, xususiy sektor kengaydi, “Ilk qadam” dasturi joriy qilindi. Estetik tarbiya integrativ yondashuv asosida boyitilib, STEAM, montessorilik, Reggio-Emilia, Waldorf, multimedia texnologiyalari elementlari ta’limga kirib keldi. Milliy va global san’atni uyg‘unlashtirish orqali bolalarda kreativlik, estetik fikrlash, madaniy identifikatsiya va raqamli estetik did rivojlantirilishi belgilandi.

Maktabgacha ta’lim bo‘yicha ilg‘or xorijiy tajribalar qiyosiy tahlili shuni ko‘rsatadiki, yetakchi mamlakatlar tajribasida bitta “ideal model” emas, balki umumiy tamoyillari o‘xshash, lekin madaniy, ijtimoiy va siyosiy kontekstga moslashgan turli konsepsiyalar mavjud. Ularda bolalik mustaqil qadriyat sifatida e’tirof etiladi, o‘yin yetakchi faoliyat deb tan olinadi, estetik va emotsional rivojlanish akademik tayyorgarlikdan kam bo‘lmagan darajada muhim sanaladi.

Italiya tajribasi, ayniqsa Reggio Emilia yondashuvi, maktabgacha ta’limni “bola huquqlari” va “bola yuzlab tillar bilan gapiradi” degan g‘oyalar asosida quradi. Reggio modelida bola kuchli potensialga ega sub’ekt deb qaraladi, u bilimni tayyor shaklda olmaydi, balki qiziqishi va savollari asosida hamkorlik, tajriba va izlanish orqali “birgalikda quradi”. Muhit “uchinchi tarbiyachi” sifatida tushunilib, estetik jihatdan boy, ochiq, kashfiyotga undovchi tarzda tashkil etiladi. Pedagog va bola o‘rtasidagi munosabat subyekt–subyekt, hamkorlik va “tinglash pedagogikasi” tamoyillariga tayanadi: bola fikri, tasavvuri va his-tuyg‘ulari doimiy ravishda yozma va foto-video hujjatlashtiriladi, bu esa refleksiya va keyingi rejalashtirishga asos bo‘ladi.

Reggio Emilia yondashuvi maktabgacha ta’limda bolani faol bilish sub’ekti sifatida tan oladigan, ta’limni tayyor bilimlarni berish emas, balki bolaning qiziqishi, savoli va tashabbusi asosida “birgalikda bilim yaratish jarayoni” sifatida talqin qiluvchi pedagogik konsepsiyadir. Mazkur falsafa Italiyadagi Reggio Emilia shahridan boshlangan bo‘lib, uning asosiy g‘oyalari Loris Malaguzzi nomi bilan bog‘liq. Ushbu yondashuvga ko‘ra, bola biologik mavjudot emas, balki kuchli ijodiy salohiyatga ega shaxs, o‘zining “yuz tilida” fikrlay oluvchi va o‘z tajribasini san’at, til, o‘yin, musiqiy harakat, ritm, haykaltaroshlik va vizual ifodalar orqali namoyon qiluvchi estetik sub’ekt sifatida ko‘riladi.

Reggio Emilia yondashuvida ta’lim jarayoni qat’iy reja yoki tayyor dastur asosida emas, balki bolalarning tabiiy qiziqishi, kuzatuvlar, ularning savollari, kashfiyotlari va muammolarni yechishdagi tashabbuslari asosida tashkil etiladi. Pedagog bola uchun rahbar emas, balki hamkor, suhbatdosh, kuzatuvchi va yo‘l-yo‘riq beruvchi shaxsdir. Bu munosabat “subyekt–subyekt” modeli bilan ifodalanadi, ya’ni bola va kattalar o‘rtasida teng, hurmatga asoslangan hamkorlik mavjud. Tarbiyachi bolani nazorat qiluvchi emas, balki uning qiziqishlari asosida jarayonni hujjatlashtiruvchi, rejalashtiruvchi va qayta tahlil qiluvchi refleksiv sub’ekt sifatida faoliyat yuritadi.

Reggio Emilia yondashuvida hujjatlashtirish alohida o‘rin tutadi. Bolalarning har bir badiiy, ijodiy yoki o‘yin jarayonidagi izlanishlari foto, video, audio, rasmlar, yozma kuzatuvlar orqali qayd etiladi. Bu nafaqat pedagog uchun rejalashtirish vositasi, balki bolaga o‘z fikri va ijodiy faoliyatiga qayta nazar tashlash, uni baholash va yanada rivojlantirish imkonini beradi. Hujjatlar ota-onalar bilan pedagog o‘rtasidagi hamkorlikni kengaytiradi, bolani tarbiyalash jarayoni ochiq, tahliliy va refleksiv xarakterga ega bo‘ladi.

Reggio Emilia modeli ta’limni natija bilan o‘lchamaydi, balki jarayonning mazmuni va sifatiga e’tibor qaratadi. Bu yondashuv nazariy jihatdan konstruktivizm, sotsiokonstruktivizm, humanistik pedagogika va estetik tarbiya konsepsiyalariga tayanadi. Unga ko‘ra, bola tayyor bilimni qabul qilmaydi, balki o‘z tajribasiga tayanib, ijtimoiy munosabatlar va madaniy kontekstda bilimni yaratadi va qayta quradi.

Shunday qilib, Reggio Emilia yondashuvi bolani “yuz tilga ega ijodkor shaxs” sifatida tan oladi, ta’lim jarayonini esa estetik, ijtimoiy va kognitiv tajribalar birligida tashkil etadi. Bola o‘zini ifoda etadi, muhit esa uning kashfiyoti uchun makonga aylanadi, tarbiyachi esa hamkorlik va refleksiya jarayonining faol tashkilotchisiga aylanadi. Bu falsafa ta’limni erkin, ijodiy, faoliyatga asoslangan va estetik yo‘nalgan jarayon sifatida talqin qiladi.

Finlandiya tajribasida maktabgacha ta’lim “ECEC – early childhood education and care” tushunchasi ostida qaraladi va “educare” modeli bilan tavsiflanadi: parvarish, ta’lim va tarbiya yagona tizimda birlashtiriladi. Milliy yadro o‘quv dasturi bolani faqat maktabga tayyorlash emas, balki uning farovonligi, sog‘ligi, emotsional xavfsizligi, ijtimoiy ko‘nikmalari va o‘yin asosida o‘rganishini markazga qo‘yadi. O‘yin – o‘qitishning asosiy shakli, kattalar esa “yo‘naltiruvchi” emas, balki “hamkor va kuzatuvchi” rolidagi pedagoglardir. Barcha bolalar uchun ECEC xizmatlaridan foydalanish subyektiv huquq sifatida e’tirof etilgani, ijtimoiy tenglik va inklyuzivlikni ta’minlashga qaratilgan kuchli davlat siyosati bilan uyg‘unlashadi.

Qiyosiy nuqtai nazardan Reggio Emilia modeli va Finlandiya ECEC tizimi o‘rtasida bir-birini to‘ldiruvchi o‘xshashlik va farqlar bor. Har ikkala yondashuvda ham bola faol sub’ekt, o‘yin asosiy metod, muhit esa tarbiyachi sifatida talqin etiladi. Reggio ko‘proq estetik va madaniy jihatdan boy, vizual va badiiy muhit, bolalarning “yuz til”da o‘zini ifoda etishi, jarayonni chuqur dokumentatsiya qilishga urg‘u bersa, Finlandiya tizimi normativ va ijtimoiy siyosiy jihatdan yaxlit, barcha bolalar uchun teng huquqli, davlat tomonidan kafolatlangan xizmatlar tizimini yaratishga ko‘proq e’tibor qaratadi. Reggio ko‘proq kontseptsional va mahalliy falsafiy model sifatida, Finlandiya esa milliy siyosat va boshqaruv darajasida mukammal tizim sifatida namoyon bo‘ladi.

Maktabgacha ta’lim bo‘yicha ilg‘or xorijiy tajribalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, badiiy-estetik rivojlanish samaradorligi pedagogik falsafa, ijtimoiy siyosat va madaniy qadriyatlarning uyg‘unligiga bog‘liqdir. O‘zbekiston sharoitida Reggio Emilia, Finlandiya kabi modellar tajribasini bevosita ko‘chirish emas, balki ularning estetik muhit, bolalar farovonligi, jamoaviylik va ijodkorlikka doir kuchli jihatlarini milliy qadriyatlar, “Ilk qadam” dasturi va mahalla institutlari bilan sintez qilish orqali milliy maktabgacha ta’lim modelini takomillashtirish maqsadga muvofiqdir.

**FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:**


1. Maktabgacha pedagogika F. R. Qodirova, Sh. Q. Toshpo'latova, N.M. Kayumova, M. N. A'zamova “Tafakkur" Nashriyoti Toshkent – 2019
2. Polat E.S. Ta’lim tizimidagi zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalari - M .: "Akademiya" nashriyot markazi, 2008 y.
3. Umarova, G. (2024). METHODOLOGY FOR THE DEVELOPMENT OF ARTISTIC AND AESTHETIC EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN. Modern Science and Research, 3(2), 913-918.
4. O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASINING ILK VA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR RIVOJLANISHIGA QO‘YILADIGAN DAVLAT TALABLARI. – T., 2018.
5. Umarova, G. (2023). PREPARING STUDENTS OF PRESCHOOL EDUCATION TO DEVELOP THEIR ARTISTIC AND AESTHETIC ABILITIES ON THE BASIS OF ART EDUCATION IN CHILDREN. Modern Science and Research, 2(12), 229-232.
6. Umarova, G. (2023). ENHANCING METHODOLOGY FOR PREPARING PRESCHOOL STUDENTS FOR ARTISTIC AND AESTHETIC EDUCATION. Евразийский журнал академических исследований, 3(12 Part 2), 49-52.
7. Umarova, G. A. (2022). FORMATION OF AESTHETIC CULTURE OF PRESCHOOL CHILDREN. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 10(6), 552-558.
8. Ergashev, R. N., Umarova, G. A., Taylokova, G. M., Eshonkulova, M. K., Mamirova Z.U. (2021). FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE IN FUTURE LECTURERS, 48(12).
9. Umarova G. Maktabgacha yoshdagi bolalarni estetik tarbiyalashda innovatsion texnologiyalardan foydalanish. PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFICPRACTICAL CONFERENCE ON “ACTUAL PROBLEMS OF DIGITAL AND INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE CONTINUING EDUCATION SYSTEMS”, 2024.
10. Umarova G. Maktabgacha pedagogika O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: